UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM

Ukrainian Museum-Archives of Cleveland
Displaced Persons Camp Periodicals Collection

Item in Public Domain or an Orphan Work:

The United States Holocaust Memorial Museum Library respects the copyright and intellectual property rights associated with the materials in its collection. According to the Library's knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work--or if you know who does--please contact the USHMM Library by phone at 202-479-9717, or by email at reference@ushmm.org.

Also available via libraria.ua.

139.

наша МОВА

Журнал для всіх

ч. 1

Б.К.

НАША МОВА

Журнал для всіх

Ч. 1.

УКРАЇНСЬКИЙ
ЕТ 1422
МУЗЕЙ-АРХІВ

Мюнхен — 1947.

Редаґує колеґія.

Друкарня Дмитра Сажнина. Авґсбурґ, Максиміліянсплац 15.

ДО ЧИТАЧІВ

Випускаючи в світ перше число журналу „Наша мова", ми намагалися дати нашим читачам першу спробу популярного, іноді навіть белетризованого викладу матеріялу на різні мовні теми.

Мова — одна з найважливіших ділянок нашої культури на чужині. Цю ділянку так само треба плекати, розвивати, охороняти від різних шкідливих впливів. А це можна зробити з допомогою такого органу, яким є „Наша мова". Тут містимо також статті з життя нашої мови, з життя окремих слів, статті з окремих теоретичних питань, що мають інтерес для ширших мас громадськости.

Взагалі „Наша мова" містить статті і замітки на різні мовні теми. Редакція запрошує наших читачів, що цікавляться мовними питаннями і самі воліли б писати, подавати матеріяли, статті, замітки, рецензії, а також різні запитання, на які фахівці-мовознавці даватимуть відповіді й пояснення.

Редакція охоче міститиме й статті на дискусійні теми, якщо ці статті написані хоч і популярно, але на наукових основах.

Матеріяли і листи просимо надсилати на адресу: München, Rosenheimerstrasse, 46 a, Zim. 114.

МОВО ПЕРЛИНО!

Мово перлино, о мово ти рідна,
Завжди чаруюча — дана нам Богом!
Часто буваєш в своїх за порогом,
Все ж ти багата, хоч долею бідна.

Ти промениста, мов сонечко в літі,
Сяєш і гріеш промінням обнови!
Хто не пізнав твого щастя й любови,
Той ще аж досі в чужому лахмітті.

Мово перлино! — В своїх ти в руїні,
Все ж ти ніколи не зломна, не квола!
Завжди, мов юнка, міцна ти й бадьора,
Квіточко рясна усій Україні.

Гр. Домашовець.

ЩО ТАКЕ МОВА?

Що таке мова? Дуже просте питання. Але не так легко на нього відповісти. Не можна на це питання відповісти одним або кількома словами, бо мова — не зовнішнє лише знаряддя для порозуміння з іншими. Тоді б ми просто сказали: мова — знаряддя для передавання думки. Але ж насправді не так треба розуміти суть мови, бо мова — щось більше, глибше й важливіше.

Мова — це сила, зв'язана з діяльністю духа. Мова існує в наслідок внутрішньої потреби, а не зовнішньої лише. Кожна людина має свою внутрішню мову, що нею вона оформляє свої творчі думки, щоб потім їх при нагоді вилити назовні. Мова — творча сила, та сила, якої ніколи не може проявити жодна тварина. Через те мова — не тільки засіб, щоб ним висловлювати готову думку, але й також орган, що утворює думку.

Отже, як бачимо, мова — індивідуальна категорія. Кожний індивід, кожна людина має свої творчі особливості, свої елементи мови. Творча сила мовного індивіда — це та своєрідна сила, якої не має інший індивід, бо він має свою творчу силу. Вся наша розумова діяльність — це діяльність мовного порядку.

Але таке визначення мови, як творчої сили індивіда, не вичерпує цілком поняття мови. Поняття мови, як індивідуальної категорії, доповнюється поняттям її, як національної категорії, бо мова разом з тим об'єднує індивідів в їх творчій діяльності в одну велику родину — націю. Отже, мова не тільки творча сила індивіда, а дещо ширше: вона є творча сила нації.

Мова — не проста соціяльна категорія, як звичайний засіб комунікації (спілкування), а категорія національна, бо тільки національна мова, як органічний витвір духу нації, може служити засобом цілковитого порозуміння в розвитку всіх творчих сил нації. Таке визначення поняття мови спрямовує нас на цілком правильні позиції не тільки визначення поняття мови, але й також створює ґрунт для визначення поняття нації.

З усього сказаного приходимо до висновку, що типовою одиницею мови колективної є мова національна. Поняття соціяльної мови — не виразне, не має наукового ґрунту і не може бути прийняте в науці. Так само нереальним є поняття клясової мови, бо клясової мови, як системи, в природі не існує. Кожна кляса може мати лише

клясові особливості своєї національної мови, а не окрему клясову мову, як систему. Мова, що нею говорить дана кляса, належить до тієї ж національної мови (національно-мовної системи), що й мова іншої кляси тієї ж самої нації. Не дві або більше клясові мови в одній національній державі, а лише одна національна мова з різними клясовими забарвленнями.

Отже, хоч би яку ми взяли европейську мову — східню чи західню, — всі вони мови національні, основні засади творення національних культур, що їх носіями є всі народи Европи. Але разом з тим ми можемо цілком переконливо твердити, що кожна з цих національних мов має свої внутрішньо-соціяльні, внутрішньо-клясові, внутрішньо-професійні забарвлення. Кажемо, забарвлення, а не окремі системи, бо система мовна — витвір національного духа, національної традиції, національного розвитку взагалі.

П. Колісний.

СВОЄ і ЧУЖЕ

І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.

Т. Шевченко.

Ви, читачу, може подумаєте, що я почну вихваляти своє і гудити чуже. Ні, не таке завдання я перед собою ставлю. Навпаки, я закликаю вас, шановний читачу, любити своє і поважати чуже. Нехай будуть цьому доказом наведені вище слова нашого поета.

Отже, любіть своє і поважайте чуже! Ці слова мають стати епіграфом для нашого громадянства. Українцям не раз закидали і закидають, наче вони люблять тільки своє, а чуже ненавидять. Але насправді воно не так: українці ніколи не виявляли ненависти до чужого, якщо воно, те чуже, не діяло на шкоду рідному, своєму таки національному. Історія свідчить, що українці здавна прагнули пізнати чуже, використати його в інтересах розвитку свого рідного. Так розумів ці слова і наш великий патріот Тарас Шевченко. Своя національна культура не може варитися тільки у власному соку, вона повинна в своєму розвитку стикатися й з іншими національними культурами, запозичаючи від них те, що може бути корисним, і віддаючи іншим те, що й для них є корисним.

Так само й національна мова в своєму розвитку не може бути ізольованою від інших національних мов. Зовнішні впливи на мову були, є й будуть. Це факт позитивної ваги,

о він свідчить про культурне збагачення народу та його мови. Повага до чужої мови — значить повага до культурних здобутків іншого народу, бо ці культурні здобутки найкраще пізнаються їх мовою. Не дарма кажуть, що знання чужих мов — ознака освічености людини.

Розуміється, це знання мов повинно бути таким, щоб воно не переходило межі й не затемнювало своєї рідної мови. В основі творчого надхнення, всієї творчої розумової діяльности людини мусить лежати лише рідна національна мова. Чужа мова тільки розширює діяпазон мовної свідомости, культурної діяльности. Рідна мова стає тією основою, що на ній будується висококультурна мова нації, мова, просякнута висококультурними впливами зовнішнього культурного світу. Але ці впливи не можна назвати ані варваризмами, ані будь-якими ізмами, з якими справді таки доводиться вести боротьбу, але культурними впливами, без яких не може нормально розвиватись своя національна культура, своя національна мова.

Українська мова — це та своя мова, що її треба любити й охороняти, як зіницю ока, бо рідна мова — душа народу, душа нації. Але звідси не випливає, що ми, українці, не повинні шанувати чужих національних мов, оцих носіїв високої европейської культури. Велика частина українського народу опинилась тепер на чужині, скитається по чужих землях. Ця частина нашого народу в тій чи іншій мірі стикається й з чужими мовами. Який же висновок з цього? Висновок той, що ці мови треба вивчати, поважати їх як основу европейської культури. Чи буде від цього шкода для рідної мови? Ні, не буде. Навпаки, буде велика користь: наша рідна українська мова ще більше збагатиться на нові культурні поняття, на нові форми логічного думання, на те нове, чого немає в своєму національному мовному організмі, але що має всезагальне, міжнародне значення.

Одно тільки важливе застереження. Прошу не перегинати палки в протилежний бік. Дехто думає, що коли він опинився на чужині, поза межами батьківщини, то йому вже й непотрібна його рідна мова. „Навіщо знати своє, коли тільки чуже може забезпечити умови існування на чужині", — так думають деякі наші обивателі, далекі від інтересів рідної національної культури. Повірте мені, шановний читачу, коли у вас є хоч іскра любови до батьківщини, до рідної національної культури, до рідної мови, — ніколи ніяка сила зовнішня не зможе вас відвернути від свого рідного, щоб шанувати тільки чуже. І коли в кого з'являється саме

така думка, то це явище лише особистих матеріяльних вигод або й звичайної байдужости до свого рідного.

Звідціля кінцевий висновок: хоч би куди нас доля закинула, хоч би на який необмежений час, — всі ми, як вірні сини цілого українського народу, мусимо пам'ятати, що рідна мова — душа наша, душа нашого народу, нашої нації, і ми не маємо ніякого права зрікатись свого на користь чужого в ім'я тимчасових особистих вигод. Ми не тільки окремі індивіди, ми — члени нашої збірноти, члени нації. Нашим священним обов'язком є оберігати дух нашої нації на чужині, зберегти нашу мову.

Звідціля наше гасло: любімо рідну мову, але й поважаймо чужі мови! Це гасло нехай буде нам провідною зіркою в нашому важкому скитальському житті.

П. Ковалів.

ДЕСЯТЬ РІДНОМОВНИХ ЗАПОВІДЕЙ ДЛЯ ЕМІҐРАНТА

1. Тільки рідна мова найсильніше в'яже тебе з Батьківщиною, а тому вживай цієї мови скрізь, де тільки можливо.

2. Хто забуває, чи не шанує рідну мову, той рве зв'язок із Батьківщиною й тим дошкульно зраджує її.

3. У себе вдома розмовляй тільки рідною мовою. Це принесе тобі душевний спокій і насолоду в житті.

4. Шануй земляка свого й розмовляй із ним та пиши до нього тільки рідною мовою.

5. Зберігай своє особове ім'я й родове прізвище в національній формі й ніколи не міняй їх на чужі. Найменша зміна їх — то вже крок до винародовлення.

6. Сумлінно навчай дітей своїх рідної мови й рідномовних обов'язків. Пам'ятай, що невиконання цієї заповіді стане найбільшим непрощенним гріхом твоїм супроти Батьківщини.

7. Сумлінно подбай, щоб закласти рідну школу для дітей твоїх, яка навчила б їх не тільки рідної мови, але й рідномовних обов'язків.

8. Пам'ятай, що побратися з чужинкою чи з чужинцем — це початок забування рідної мови, непрощенної зради Батьківщини.

9. Закладай „Гуртки плекання рідної мови" й сам діяльно працюй у них. Щороку конче уряджуй „Свято рідної мови".

10. Завжди пам'ятай, що наймиліша мова в цілому світі — це твоя рідна мова.

І. Огієнко.

СУПЕРЕЧКА ПРО АПОСТРОФ

— Скажіть, пане професоре, навіщо ви обороняєте отой апостроф, — схвильовано каже асистент, — навіщо заводити в нашій мові якусь зайву строкатість? Мені аж дивно стає, чому „бур'ян" пишемо з апострофом, а „буряк" без апострофа. Я не відчуваю тут ніякої різниці у вимові: що з апострофом чи без апострофа, — моє вухо однаково сприймає вимову слів: пір'я, ур'яд, бур'як.

Професор усміхнувся й каже:

— Так, пане маґістре, але це тільки так здається вам, бо ви з дитинства звикли до твердої вимови звука **р** не тільки там, де він відділяється від наступної м'якої голосівки апострофом, але й там, де він зливається з наступною м'якою голосівкою. Я з вами згоден, що справді в вашій місцевості однаково вимовляють **р** в словах: бур'ян і бур'як. Але ж літературна мова чітко розрізняє вимову: бур'ян і бур'як. В першім слові **р** тверде, через те відділяється апострофом від наступної м'якої голосівки, в другім слові **р** м'яке: цю м'якість воно одержує від наступної м'якої голосівки, і через те їх не можна розділяти апострофом. Отже, зрозумійте, пане маґістре: ви не відчуваєте різниці тому, що в обох випадках ви вимовляєте **р** твердо, тобто роздільно, наче з апострофом (бур'ян, бур'як). Тому й не дивно, що апостроф вам видається зайвим значком, бо ви й без нього вимовляєте так, наче з ним. Ви вимовляєте: р'яд, ур'яд, зар'ядження, пор'ядок та інш., хоч пишете: ряд, уряд, зарядження, порядок.

— Ні, пане професоре, — перебиває асистент, — це може вам так здається, а мені здається, що я вимовляю правильно. Ось послухайте ще: ур'яд, бур'як, бур'ян...

— Та це ж не літературна вимова! — аж вигукнув професор. — Послухайте, як я вимовляю: уряд, буряк, бур'ян. У мене **р** наче зливається з **я**, а ви вимовляєте окремо. Ви робите прикру помилку проти літературної вимови. Навчіться спершу правильно, по-літературному вимовляти слова: пір'я, подвір'я, буря, а тоді й самі переконаєтесь, що апостроф таки потрібний.

Довго вони сперечалися. Нарешті професор з рішучістю заявив:

— Пане, маґістре, ви мене не переконаєте, а я вам науково доведу потребу апострофа. Як вам відомо, м'які (йотовані) голосівки я, є, ю, ї виконують подвійну ролю: 1) з допомогою **й** вони зберігають собі м'яку вимову (єдність, юрба,

їжа, знаємо); 2) з допомогою **й** вони пом'якшують попередні приголосні (третє, пісня, ряд). Прошу завважити, що тільки **ї** ніколи не вживається для пом'якшення попереднього приголосного, бо цю ролю виконує **і**, що походить з колишніх **ѣ**, **е** (тінь, ліг).

Але українська мова має ту особливість, що не всі приголосні можуть пом'якшуватись. Ви добре знаєте, що губні **б, п, в, м** давно ствердли в українській мові і тепер не пом'якшуються. Звук **к** за своєю природою, як споконвічно твердий, не може м'якшитися. Щождо **р**, то він вживається в українській мові то як твердий (рада), то як м'який (ряд) звук. Отож слухайте далі. Ці приголосні, щоб зберегти й далі свою твердість, не можуть безпосередньо стикатися з м'якими голосними. Для того ми й розділяємо їх апострофом. Апостроф вживається не тільки для збереження традиційної роздільної вимови голосних і приголосних, але й для збереження м'якости голосного і твердости приголосного. Що б вийшло, коли б ми не ставили апостроф? Тоді м'які голосні втратили б м'якість, передавши її попереднім приголосним, які цим самим повинні були б втратити твердість, а це суперечило б фонетичним законам розвитку української мови. Через те, як вам відомо, апостроф пишеться не тільки після постійно твердих приголосних б, п, в, м, к (б'ю, п'ю, кров'ю, Лук'ян), але й після тих приголосних, які відповідно до значення слова повинні зберегти твердість (бур'ян, з'єднати, з'їсти). Там же, де треба пом'якшити приголосну (зокрема р), апостроф не ставимо. Наприклад: ряд, буряк (а не: р'яд, бур'як, як ви вимовляєте).

В окремих випадках навіть губний приголосний може пом'якшуватися, якщо перед ним стоїть ще один приголосний, який не належить до приростка; цей приголосний сприяє до злиття в вимові губного з наступним м'яким голосним (свято, цвях). А в деяких іншомовних словах відповідно до фонетичних законів тієї мови, звідки запозичене слово, губний пом'якшується й без попереднього приголосного (бюро, інтервю, Мюллер).

— Як бачите, — продовжує далі професор, — апостроф — це необхідний знак в системі інших знаків української мови. Відкинути апостроф означає порушити всю звукову систему розвитку української мови.

Асистент мовчав, замислившись. Але видно було на його обличчі, що він переконався в правдивості слів його професора.

Панько Колос.

МИЛОЗВУЧНІСТЬ і ПРАВОПИС

(з, зі, із)

Милозвучність і правопис — це два різні поняття, що не завжди одно в одне вкладаються, і тому в практиці письма треба конче на них зважати. Милозвучність мови, що проявляється у відповідній вимові, часто розходиться з письмом: вимовляємо так, а писати треба інакше. Тобто вимовляємо так, як нам зручніше, як вимагає милозвучність нашої мови, але пишемо так, як прийнято за нашою традицією, за нашими правописними законами.

Українська літературна мова — милозвучна мова. Ця милозвучність полягає в закономірнім діянні законів асиміляції й дисиміляції, принципів пристосування звуків у вимові. На цьому базується відоме з шкільних граматик правило милозвучности, зв'язане з чергуванням звукових пар і — й (він і вона, вона й він, він ішов, вона йшла) та у — в (він узяв книжку, вона взяла зошит; він був у мене, вона була в мене).

Але в практиці буває так, що закон милозвучности порушується якимись іншими законами мовного розвитку, і тоді правописові доводиться пристосуватись, власне, зважити на ці порушення. Так, наприклад, правило милозвучности української мови може порушуватись законом інтонації і зв'язаними з ним відповідними павзами (батьки і діти, війна і мир) або законами поетичної мови в інтересах ритму тощо. В таких випадках і правопис поступається перед вимогами закономірних фонетичних змін.

До явищ милозвучности української мови належить також і закономірне вживання прийменника **з**, що відповідно до милозвучности може приймати форми **із** або **зі** (а іноді й **зо**). Правильне написання цих форм саме й зв'язане з правильним відчуттям цієї милозвучности. Милозвучність і правопис у цьому випадку цілком спадаються, і нашим завданням є усвідомити цей закономірний зв'язок, а не йти за виробленою звичкою дотримуватись лише якоїсь одної форми (**з** чи **зі**) або в, кращому разі, двох форм, обминаючи інші нюанси милозвучности, які мусіли б позначитися й на правописних нормах.

Виходячи з принципу закономірности, ми й подамо тут вказівки щодо вживання прийменника **з** в усіх його формах, використавши для цього матеріял з народньої мови і творів наших клясиків та з газет.

1. Прийменник **з** в цій самій формі цілком милозвучно вживається після попереднього голосного перед наступним приголосним. Наприклад: „Ліпше з водою, аби не з бідою" (Номис, ч. 7307). „І що то за хороша з лиця була" (М. Вовчок). „Оженився з Палажчиною дочкою" (Н.-Левицьк.). „За ними підіймався з долини вічний шум річки" (Коцюбинськ.). „Жене баба квочку з курчатами" (Грінч.). „І ти з міста, і я з міста, кажуть люди, що периста" (Чуб. V. 113).

Так само й після голосного перед групою приголосних: „Еней од страху з плигу збився" (Котляр.). „Вона з прокляттям кинулася бігти".

Дуже виразно зберігається милозвучність після приголосного перед наступним голосним: „Жодний з українських повістярів не видав у нас осібною книжкою своєї праці" (Н.-Левицький).

Не порушується милозвучність і в тих випадках, коли прийменник вживається між двома приголосними: „А нуте й ви збирайтесь з нами" (Л. Глібів). „Лежали дві дошки на підкладках з колодочок" (Н.-Лев.). „Журба-печаль з ніг валяє". (Грінч.). „Кожний з цих народів стоїть на національному принципі". (Укр. вісті 1946, ч. 39).

Так само не бачимо порушення милозвучности після приголосного перед групою приголосних: „Пішло уже мені, як з петрівського дня" (Номис. ч. 2136). „Дай, Боже, щоб не догадались брат з брата в чім покепкувати". (Котляр.). „Теплий, солодкуватий дух воску, що стікав по свічках, підіймав з грудей до горла жалість". (М. Коцюб.).

Деяка напруженість у вимові відчувається, коли наступне слово починається з **с**. Можливо, це й спричинило до того, що в практиці часто в таких випадках вживають форми **зі** (зі світу, зі своїм дядьком). Ці форми іноді аж занадто ріжуть око; ними рясніє мова нашої преси. Як же надалі бути?

Вище я вказав на деяку напруженість у вимові, порівнюючи з попередніми випадками. Але в основі своїй таке сполучення все ж таки не порушує милозвучности, бо фактично вимова сполучення **з** і **с** сходить до асимілятивної точки, тобто до подвоєного **с** (с світу, с сином). За таким принципом цілком правильно з правописного боку побудовані оці приклади: „Як не зведе вона його з світу, то ще одно місце зостанеться" (Рудч. Ск. 1, 135). „Повернувся я з Сибіру, нема мені долі" (Чуб. V, 962). „Таки з своїм родом та повидаюся". (Чуб. V, 474). „Сидить батько з синами, пише листа перами" (Грінч.). „І мене взяли з собою" (Шевч.).

„На нас погляне Божа Мати, радіючи з свята небес". (Л.Гліб.). „Вівчарі скидали з себе одежу" (Коцюб.). „Американська армія мусіла відпустити з своїх складів 500 тон газолона для приватного вжитку" (Укр. Слово, 1946, ч. 13). „Цілий день не вставав я з своїми з коня". (П. Куліш).

Так само зберігається милозвучність при стикові прийменника **з** з наступним назвуковим **з**: „В зв'язку з заявою". „З Зевеса добре глузували" (Котляр.). „Гори міняли своє блакитне убрання на рожеві з золотом ризи". (Коцюб.). Одним з заходів у готуванні до великої війни"... (Час, 1946, ч. 39). „Обидва панотці вийшли з загород місії і подалися на вулицю". (Укр. Трибуна, 1946, ч. 10).

Отже, застерігаємо проти вживання форми **зі** в таких прикладах: „Викинуто зі статті (треба: з статті) точку про поширення статуту АУПВ" (Укр. слово, 6. X. 1946). „...вона гине разом зі своїми (треба: з своїми) дітьми" (Там же ч. 4). „В тій нараді взяли участь зі сторін (треба: з сторін) КУК члени президії" (Переселенчий інформатор, 1946, ч. 1). Навіть у граматиці В. Сімовича читаємо: „Той самий злучник сполучає одновартні речення зі собою" (треба: з собою) (Грам. 255).

Форма **зі** відповідно до милозвучности можлива тільки перед сполученнями **сп, сх, мн, лв,** і то переважно в словах: зі споду, зі сходу (Порів. у П. Куліша: Хуртовина зі сходу на їх найде), (Але й: з сходу), зі мною, зі Львова. Тобто ця форма вживається тут за таким же принципом, як і в сприросткованих словах: зійти, зідхнути, зіпсувати, зів'янути, зіткати, зіждати). „Та як же мені було тебе не зіждати" (В. Вовчок), зібгати („Час тебе, пшениченько, почати, Андрійкові коровай зібгати" Нар. піс.), зімняти, зібрати. Так само, як і в словах з іншими приростками: відібрати, підіслати, розіслати, надіслати, підійняти і т. д.

В певних випадках, замість **зі**, вживаємо **зо,** але тільки в певних випадках: „зо два, зо три", „І зо зла палицю хапає..." (Л. Гліб.). Так само, як і в сприросткованих словах: зоглядітись („не зоглядівся, як гроші пропали"), зодягати („Та свої скринечки наповняю, та своїх діточок зодягаю", Метлинськ. 370), зобідити („Як же ти міг так зобідить чоловіка?" Грінч.), зогнити („Зогнилої картоплі нема ні одної" Кам'ян. пов.; „Учора жив, а сьогодні зогнив" Номис, ч. 8262).

2. Коли, з одного боку, форма **з** чергується з **зі (зо)**, згідно з законами милозвучности, то, з другого боку, форма **з** може чергуватися з **із.** Але в цім останнім випадку, крім

милозвучности, значну ролю відограє ритміка нашої мови. Ритміка — це насамперед ознака поетичної мови, зв'язана з певною кількістю складів. Вживання форми із й ґрунтується на принципі мати зайвий склад там, де цього вимагає ритм. Тому в поезії взагалі і в народньо-поетичній мові особливо ми раз-у-раз подибуємо форму із. Ось кілька прикладів з народньої творчости „І світ мені зав'язали, із нелюбим повінчали" (Чуб. V, 539). „Головонька зшита, кошуленька біла, а молода дівчина із жалю зомліла". (Там же, 354). „Як вихватить дід із воза велику притику, побив бабу, поломив голову і пику" (Метлинськ. 472). „Ой ти, гарбуз, ти перістий! Із чим тебе будем їсти" (Грінч.).

Наслідуючи народньо-поетичну мову, наші поети так само в інтересах ритму й мелодики вдаються часто до форми із. Напр.: „Еней тоді як народився, разів із п'ять перехрестився" (Котляр.). „Із славного Запоріжжя наїхали гості" (Шевч.). „Аж двері рип у хату із сіней, — Вернулась баба із гостей". (Л. Гліб.). „Хто йде — із ляку швидш звертає" (Л. Гліб.).

Це — не чергування звуків (голосного з приголосним), це — не русизм (порів. рос. из), як можна було б подумати на перший погляд, а звичайна поетична форма, форма ритмічного характеру. Українська мова — ритмо-мелодійна мова. Ритм — мелодійність нашої мови — не тільки ознака поезії, але й прози. Звичайне народнє оповідання має ознаки ритмічности. Наприклад: „Бог із ним, хай собі пожива". (Новомосков. пов., Грінч.). „Біг кіт із села, а лисичка із лісу" (Рудч. Ск. 1, 22). „Зібралося вовків щось із тисячу" (Там же, 32). „У жінки й каганець із рук випорснув". (Грінч.).

Наслідуючи народню мову, цієї форми в інтересах ритмо-мелодійности вживають і письменники: О. Кобилянська, Г. Барвінок, М. Коцюбинський та інш. Напр.: „Я хотіла б його бачити великим, значним. Великим із характеру, або значним із праці для народу свого". (О. Кобил.). „Скільки виточила сліз із старих погаслих очей" (Г. Барвінок). „Йшов поруч із нею й боявся пустити Марічку вперед" (Коцюбин.).

Цю ритмо-мелодійність відчувають і працівники пера, наші журналісти. Напр.: „Цей малий, зламаний чоловік вирвався їм із рук" (Укр. Трибуна, 1946, ч. 9). „Одно із завдань критики полягає в тому..." (там же, ч. 11). „Часті гутірки із пластового виховання" (Укр. слово, 1946, ч. 13).

Ритмо-мелодійність дуже виразно проглядає в цих ось мішаного типу прикладах: „Не сам собою, з отцем, матір'ю, із родом, із плем'ям, з ким тобі Бог дав" Метлинськ.).

Дарма! Із кожної могили,
З землі, із вод, із чорних хат
Твоя неспопелима сила
Встає і множиться стократ.

(Л. Полтава).

Такого ж самого характеру ритмо-мелодійність захована і в відповідних сприросткованих формах, що їх ми часто подибуємо в народній мові і в мові наших поетів. Напр.: „Не читав князь Єрема листів іздалека" (Грінч.). „Стала дівка, ізлякалась, перед Богом заховалась" (Грінч.). „Пілкралися, щоб ізлякать" (Шевч.). „А хто свій хвіст ізбув, той дурнем всюди був" (А. Гліб.). Або ось типовий приклад на комбіновану форму з прийменником і приростком: „Ой п'є Палій, ой п'є Семен, із ніг ізвалився" (Нар. пісня).

Із сказаного можна зробити висновок, що прийменник **з** вживається в літературній мові в своїй основній формі, незалежно від зовнішнього звукового оточення: цьому сприяє милозвучність вимови. Тільки в окремих випадках (дуже рідко) в інтересах тієї ж милозвучности вживаємо форми **зі** (і рідше **зо**).

Щождо **із**, то ця прийменникова форма з правописного погляду не обов'язкова. Цієї форми може вживати кожен з власного уподобання, якщо він хоче надати своїй мові характеру ритмічности.

П. Бобинський.

ЧИ Є В МОВІ ПРИРОДНІ ЗВУКИ?

Здавалось би, найприродніші звуки в мові — це оклики, а зокрема — вигуки болю, жаху, суму, радощів тощо, коли людина від великого хвилювання зовсім не усвідомлює, як саме вона кричить, а інколи навіть не чує власного крику. Такий крик справді найприродніший. Але чи належить він до мови, принаймні до людської мови? Ні, бо він нечленоподільний і не надається до розкладання на окремі типові звуки (фонеми) певної мови. А ті оклики вживаються в межах тієї чи іншої мови для емоційного вияву почуттів та афектів і навіть більш-менш точно фіксуються на письмі, вони такою мірою різняться в мовах, що годі шукати в них чогось справді природного.

Якщо українець, відчувши несподівано біль, начебто природно скрикне „ай" або „ой" (а в деяких місцевостях — „гой, йой"), то француз у тій самій ситуації радше скрикне „аі" (з наголосом на і), німець чи голяндець — „ав" (власне, „ау" з нескладовим **у**), данець — „авс", англієць чи американець — „оо" або „оу". Славетний англійський поет і белетрист Редьярд Кіплінґ дотепно змальовує в одному з своїх оповідань, як індійські тубільці, почувши чийсь крик болю вночі, радяться між собою. „Ця людина — не афганець, бо ті галасують „ай! ай!" Це так само не індієць, бо ті лементують „о! го!" Вона зойкає на зразок білих людей, що кажуть „оу! оу!"

Про давніх греків можна з певністю сказати, що за вигук болю в них правило щось подібне до „аа!" (з наголосом на початку довгої голосівки); так само і в давніх римлян, але саме під грецьким літературним і загальнокультурним впливом. А як саме римляни виявляли почуття болю, перш ніж вони зазнали грецького впливу, це вже далеко важче встановити; можливо, що вони вживали щось ніби „геу!" (з нескладовим **у**).

Отже, всі оклики, включаючи й так звані первинні (себто такі, що не виникли з інших частин мови, як от німецьке „оє" з „о Єзу" — умовні щодо свого звукового складу і в цьому відношенні не відрізняються від повнозначних слів мови людської, що в них зв'язок між звуком і значенням скрізь умовний і традиційний, а не безпосередній. Так само умовні й ті оклики, що ними ми відтворюємо звуки природи — в першу чергу голоси певних тварин. Тут вистачить одного-єдиного прикладу. Голос качки передається в українській мові по-різному: або „кря-кря" (чи кра-кра"), себто подібно до голосу ворони та сороки, або ж „ках-ках", а в деяких говірках ще й „ква-ква", тобто подібно до голосу жаби. Французька мова менш вагається і дає два варіянти: „ка(н)-ка(н)" і „куе(н)-куе(н)" (через **н** у дужках позначаємо тут саму лише назалізацію чи то носову вимову попередньої голосівки). Інші мови віддають голос каччин зовсім відмінно; напр. румунська — через „мак-мак", данська — через „раб-раб". Цілковита умовність усіх цих спроб відтворити через звуки людського голосу те, що їм принципово не відповідає — очевидна.

Чи означає це, що в звуках людської мови не може бути нічого природного? Не зовсім так: в окремих випадках, природний зв'язок між звуком і значенням існує, але він не безпосередній, а зумовлений „природністю" певних вимовних

рухів, певної артикуляції. Значення вислову не може безпосередньо впливати на звучання відповідних слів, проте впливає інколи, та й то лише у виняткових випадках, на рухи вимовного апарату людського, а це так чи так відбивається і в звучанні відповідних типових звуків чи фонем. Приміром, у сучасній лондонській „вульґарній" говірці спостерігається вимовляння англійського неґативного слівця **no** (наше „ні(т)") як „нау" (з нескладовим **у**), замість літературної вимови „ноу". Це, найправдоподібніше, зумовлено афективною манірою відказу чи відмови, з „саркастичною" посмішкою та вишкіренням зубів, — з відповідною позицією орґанів артикуляції, зокрема губ.

Подібним способом можна пояснити виникнення української діялектальної форми „мніго" (що повстала через „мнуого" із „мноого" з довгим **о**) або й чеських літературних форм strach, hruza) з довгими голосівками, замість нормальної вимови „страх", „гроза" з короткими голосівками, припустивши, що афективна чи то емоційно підкреслена артикуляція саме цих слів (відповідно до їх почуттєвого значення) призводила до довшого тривання голосівки, як от у вигуках типу „Дмитро-о-о!", довгі голосівки, що таким чином виникли, зазнали пізніше тих самих змін, що й нормальні довгі голосівки даної мови („мніго" із „мноого" так само, як „кінь" через „куень", „куонь" із „коонь" з довгим **о**). Проте, подібні явища лишаються винятковими і аж ніяк не порушують основної тези наукового мовознавства, що мова людська — система звукових знаків умовних, традиційних і взаємно замінних.

В. Державин.

ПОХОДЖЕННЯ СЛІВ

Нам постійно доводиться мати справу з чужими словами. Ці слова входять в нашу повсякденну мову, але далеко не кожен знає, звідкіля прийшло це слово до нас і що, власне, воно означає.

Так, наприклад, що таке „танкер"? Ми знаємо, що „танкер" означає нафтоналивне судно, пароплав, яким перевозять нафту. Але звідкіля воно прийшло до нас і, головне, в якому відношенні воно стоїть до слова „танк" в значенні „панцерник"? Що спільного між цими двома словами? Слово „танкер" в значенні нафтоналивне судно" прийшло до нас з англійської мови, де tank значить „велика цистерна для води, бензини тощо". Причім, в англійську мову воно по-

трапило з індійської мови tankh „цистерна“ „посудина для води“. Щождо слова „танк“ в розумінні „панцерник“, то до попереднього слова воно в жоднім відношенні не стоїть. Як відомо, вперше танки були застосовані аліянтами за першої світової війни (1914-1918) і становлять собою винахід одного англійця, інженера Томи Танка. Звідціля й назва їх.

У кого немає тепер течки? Хто виходить з собою, не захопивши з собою течки? А чи багато з нас знає, що слово це відповідає грецьк. theke „скриня“, латин. theca, звідкіля в німецьк. Theke „прилавок в крамниці“.

Гра в **теніс** не дуже поширена серед наших спортовців, але й ті, що в теніс не грають, певне не відмовляться ствердити, що ця гра дуже популярна в англійців, тому й слово tennis, певне, англійське. Це так і не так. Річ у тому, що різного ґатунку гри в м'яча до Англії принесли нормани з Франції. Нормани говорили французькою мовою; кидаючи м'яча, вони кричали tenetz (tenez), тобто „тримай“, „увага“, звідкіля середньо-англійське tenetz, teneis „ґатунок відбивного м'яча“ і сучасне ново-англійське tennis.

Цікава історія слова „тост“. Проголосити тост на банкеті, на вечірці, — це слово „тост“ знане всім. Але яким способом слово, що означає промову, виголошену до чарки (як це у нас в звичаї на селі, „промовляти до чарки“), могло виникнути з латинського torrere „сушити“, то відповісти на це не кожний дасть собі раду. Хід розвитку йшов таким шляхом: латин. torrere „сушити“ дало в давній франц. toster „підсушувати“, „підсмажувати“. Мова, однак, не йде про підсушування, підсмажування присутніх на бенкеті, а про підсмажування хліба, який вмочали в гаряче вино. З давнього франц. toste „tranche de pain roti trempee dans du vin“ походить англійське toast „шматки підсмаженого хліба, вмочені в гаряче вино“, отже „вино з цим підсмаженим хлібом“ і, зрештою, приказуване слово до чарки за чиєсь здоров'я“.

Звідкіля походить слово „томати“? На це питання не легко відповісти відразу. Воно прийшло до нас з Америки, що як відомо, дала нам картоплю, тютюн тощо. Мексиканське слово tomate потрапило до еспанської мови tomate, звідкіля до французької tomate (воно датоване тут 1749 р.), до Німеччини воно потрапило лише в XIX столітті Tomate.

Чи багатьом відомо, що слово „тунель“ означає, власне, „комін“? В англійській мові слово tunnel означає

„руру", „комін", „підземний хід" (з 1782), тоді „дорожний тунель", з 1825 р. існує tunnel в Лондоні під Темзою. В Німеччині перший тунель був побудований в 1839 р. між Ляйпціґом і Дрезденом. Виразне свідчення того, як певні технічні винаходи приносять з собою в мову чужі слова, що первісно мали відмінний, зовсім інший сенс.

В. Петрів.

НАРОДНЯ ЕТИМОЛОГІЯ

Кожна мова в процесі свого розвитку збагачується словами іншомовного походження, словами чужими. Іноді буває, що чуже слово має якусь звукову подібність до слів рідної мови. Коли таке чуже слово потрапляє в мову ширших народніх мас, то його ці маси усвідомлюють і вимовляють інакше, ніж воно вимовляється в літературній мові. В результаті фальшивих асоціяцій з певним словом рідної мови чужоземне слово змінює свою звукову форму, наближаючись до вимови слова рідної мови. Народня мова у вимові намагається змінити чуже слово так, наче воно утворене від одного кореня з добре відомим народові словом рідної мови. Цей процес осмислення чужого слова через фальшиве асоціювання його з певним словом рідної мови і відповідна до цього зміна звукової форми слова зветься народньою етимологією. Так повстають такі, напр., перекручення чужих слів в народній мові:

Гульвар замість бульвар (бо на бульварі гуляють).

Гувернянька замість гувернантка (бо обов'язки гувернантки подібні трохи до обов'язків няньки).

Скупелянт замість спекулянт (бо, як пояснював один селянин, на його думку, треба було говорити скупелянт від слова скуповувати. Ориґінальна асоціяція!).

Полуклініка замість поліклініка (полі асоціювалося з відомим словом полу).

Плітуар (рос.) замість тротуар.

Оратель (рос.) замість оратор.

Liebstock (нім.) замість латинського Levisticum. Звідси походить і українське слово любисток.

Перекручуються іноді чужі прізвища. Напр., прізвище одного поміщика-німця Гогенлое фон Шіллінґфюрст українські селяни в 1918 році вимовляли так: „Голі ноги шилом хвіст". Цей німець до того ходив у вузеньких штанях і у фраці. Отже, його зовнішній вигляд дійсно відповідав тій назві, яку дали йому селяни.

П. Оксаненко.

З ЕТИМОЛОГІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Азія — ранішня країна, від асирійського Ассу — схід сонця.

Альпи — від кельтського альп — високий, гора.

Америка — від імени Амеріго-Веспуччі, італійського моряка, що перший дослідив, описав Америку.

Аргентіна — в перекладі українською мовою означає країна срібла. Так назвав її Севаст. Кабот в 1526 р.

Авґсбурґ — назва походить від Римської колонії Augusta Vindelicorum, за ім'ям римського імператора Авґуста.

Берлін — назва слов'янського походження, означає або калюжа, болото, або загороджене місце.

Бразілія — назва походить від слова brasil, так португальці називають червоне дерево. (Далі буде).

(За Б. Безвенглінським „Географічні назви").

МОВА В НАРОДНІХ ПРИСЛІВ'ЯХ

„Le langue est la meilleure des choses et la pire" — каже французьке прислів'я, тобто: „Мова — найкраща із речей і найгірша". Справді бо, в практиці так воно й виходить. На цю тему існує дуже цікавий переказ. Відомий байкар античного світу Езоп був колись рабом у філософа Ксанта. Одного разу господар звелів своєму рабові купити на базарі щонайкраще. Езоп накупив різних язиків і приготував їх в різних стравах. На запитання господаря він відповів, що язик — це ключ наук, це зв'язок між людьми, це орган істини і розуму. На другий день господар знову посилає Езопа на базар і на цей раз наказує йому купити щонайгірше. Езоп знову накупив язиків. Господар здивовано вигукнув: „Адже язик — це щонайкраще!" Так то так, — каже Езоп, — але одночасно язик — це щонайгірше. Язик — причина всіх суперечок, всяких неприємностей; це опікун позову, судових процесів; це джерело горя, сварок і воєн".

Народня мудрість найвиразніше виявляється в стислих і дотепних приказках та прислів'ях. Українські народні прислів'я про мову, про язик якнайкраще підтверджують думку, що її висловив Езоп та вище наведена французька приповідка.

I. Мова — щонайкраще

Добре тому жити, хто вміє говорити. Усе тінь минуща, одна річ живуща. Який розум — така й балачка. Мова бува найкращою річчю, коли людина попереду добре подумає,

а потім уже скаже. Слухай тисячу разів, а говори один раз. Мудрий не все каже, що знає, дурень не все знає, що каже. У слушний час промовчати — все одно, що розумне слово сказати. Не завжди кажи те, що знаєш, а завжди знай, що кажеш. Говори мало, слухай багато, а думай ще більше. Слово — не горобець: назад не вернеться. Язик — не помело, слово — не полова.

II. Мова — щонайгірше

Язичку, язичку! Маленька штучка — велике лихо робиш. Млин меле — мука буде, язик меле — біда буде. Таке верзе, що й купи не держиться. Меле, як порожній млин. Ти про діло, а він про козу білу. Мовчи, глуха, — менше гріха. Не мовчанка буває нудна, а пуста балачка. Не роби з губи халяви. Наговорив — на вербі груші, на ослиці кислиці. Хто мовчить, той двох навчить. Подав П. Римаренко.

ЗАПИТАННЯ і ВІДПОВІДІ

З. Як писати „народній" чи „народний"?

В. В академічному словнику Голоскевича подані обидві форми. Отже можна писати так і так, але перевагу все ж таки має форма „народній". Хоч не буде помилки, як писати „народний". Не змішувати цієї форми з „природний", яка має тільки один правопис.

З. Як же, зрештою, писати: „вечері", „вечорі", чи „вечори"?

В. Існує правило, що після ж, ч, ш, щ, дж, й звук е переходить в о, якщо далі йде твердий приголосний або склад з а, о, у та и (з старого ы). Наприклад: вечора (але: вечеря), чотири (але: четвертий). Але під впливом аналогії бувають відступи, наприклад: вечорниці, чорнявий, чорніти. На цій підставі треба писати: вечори. В кінці пишемо и (а не і), бо це слово належить до твердої групи іменників чол. роду.

З. „Різниця" чи „ріжниця"?

В. Це слово належить до ряду „різний", „різноманітний", „різно" та інше, що в основі мають стару форму „роз-н-ый", „роз-н-ь", „роз-н-о". Отже, немає підстави міняти давнє з на ж, що в усній мові спорадично може виникати в наслідок дисиміляції. Форми „різниця" часто уникають тому, що вона означає також і те місце, де ріжуть тварин. Це так. Але ж гомонімія — це звичайне явище в українській мові; порів.: місяць (на небі) і місяць (міра часу), стіл (річ), і стіл (їжа) та інш. Так само з подвійним значенням (гомонімія) може вживатися і слово „різниця",

З. „Призвіще", „прізвіще", „призвище" чи прізвище?

В. Вгадувати правопис слова не доводиться: треба тільки зважити на його походження і творення. Слово походить від „про-зв-и-ще" і складається з приростка прі- (що цілком відповідає давньому про-), кореня -зв- і наростка -ище (що відповідає давньому -ище). Отже, з трьох форм тільки остання правильна: прізвище.

З. „Коридор" чи „коритар"?

В. Власне кажучи, обидві ці форми не українські і сягають спільного джерела: лат. corritorium, з тією різницею, що перша форма прийшла до нас через французьку мову (фр. korridor), а друга — через польську мову (польск. korytarz). але в літературній українській мові запанувала лише форма „коридор". Форма „коритар" має вузько локальне поширення на території, що межує з Польщею, і в літературній мові не відома.

З. „На Україні" чи „в Україні"?

В. Існує примітивне пояснення форми „в Україні", що, мовляв, ми, українці, не гірші від інших націй і можемо з повним правом вживати „в Україні" подібно до того, як і „в Росії", „в Німеччині", „в Болгарії" та інш. Насправді ж воно зовсім не так. Правильна форма тільки „на Україні", бо це традиційна форма нашого народу. Вона зв'язана з походженням самого слова „Україна", як назва тієї території, що з початку мала функціональне значення обмеженої території области. Таке ж функціональне значення мають форми: „на Херсонщині, на Поділлі тощо. Хоч тепер Україна — велика національно-державна територія, і, здавалось би, форма „на Україні" не відповідає дійсності, а проте за традицією і за функціональним принципом ця форма зберігається й досі, як глибоко національна, українська форма. Отже, немає рації й підстави цю традиційну форму заміняти штучно витвореною формою. Тепер „на Україні" значить не те саме, що „на Київщині", „на Херсонщині", а щось більше, ширше, як позначення широкої національно-державної території.

З. Чи можлива в літературній мові пасивна форма типу: „Будинок будується робітниками"?

В. Можлива і потрібна. Як відомо, в літер. мові при пасивних дієприкметниках минулого часу на -ний, -тий (написаний, кинутий), поряд з формою орудного знаряддя (лист писаний олівцем), вживається й форма орудного дієвої особи (лист написаний братом, Енеєм кинута я була. Котлярев.).

Цілком натурально, що така ж форма цілком можлива й при інших пасивних дієсловах, зокрема при дієсловах тепер., минул. і майбутн. часу на -ся: Караюсь я... сердитим Богом (Т. Шевч.). Улиця уподовж людьми заступилася. (М. Вовчок). Навіки прокленетесь своїми синами. (Т. Шевч.).

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЧИТАЧІВ

1. Проаналізуйте склад слова „подушка". Напишіть п'ять слів, утворених від того самого кореня, що й „подушка".

2. Вкажіть корінь старослов'янського слова „облако", Напишіть п'ять слів, утворених від того ж самого кореня, що й „облако".

3. Які значення мають слова: земля, коса, лад?

4. Як пишуться дієслова бачити, хотіти, колоти. боротися в 3 особі множини теперішнього часу?

5. Проаналізуйте речення: „Цілий день працював у лісі", „Перо куплено в крамниці", „Яблуко, спечене у печі, дуже добре". Для цього випишіть кожне слово окремо і зазначіть, який це член речення і якою частиною мови (і в якій формі) висловлений він.

6. Якою частиною мови є слово „мимо" в таких реченнях: 1) Він пройшов мимо, 2) Мимо нас проїхало авто?

7. Напишіть синоніми до слова „говорити".

Веселий куток

ЗАГАДКОВА ІСТОРІЯ

(Гумореска)

Начальний директор фінансового відділу таборової кооперативи „Все для нас" пан Щипавка гарячково закінчував писати річний звіт перед ревізійною комісією. Після новорічного „засідання" в голові пана директора шумували залишки недавно винайденої атомної енергії, що здобувають при розщепленні атома бензини. Не звертаючи уваги на такі дрібниці, він заклопотано писав: „...За грудень місяць продано: 23 запальнички, 34 столові ложки, 82 електричні кухонки, 7 патель..." — Але тут автоматичне перо в урядовій руці пана Щипавки зупинилось, зробило невиразний рух в повітрі, почухало лисину свого достойного власника й впевнено дописало закінчення -нів.

— Сім пательнів, тридцять п'ять... Гм... Па-тель-нів... Ні, щось не те, — з сумнівом промовив пан директор і звернувся до поважного сивоусого скарбника:

— Пане раднику, скажіть, будь ласка, genetivus pluralis від слова „пательня“!

Поважний скарбник зосереджено покрутив свої довгі вуса, зморщив чоло і, невиразно муркнувши щось на зразок „trzynascie pateln“, порадив звернутись до компетентного в справах правопису експедитора Петра Івановича.

Але компетентний експедитор навіть не розумів цього загальновідомого слова і тільки після докладного пояснення радісно вигукнув:

— Е, та це ж і малі діти знають! Одну хвилинку... Треба подумати... Да-а... Пательня, тобто... сковорода... Сковороди, сковороді... Ні! Сковородка, сковоро...

Але ці невиразні думання й зловживання іменем великого українського філософа не задовольнили директора пана Щипавку, і він вирішив звернутись за порадою до меценаса Хитролисенка, відомого правника, адвоката й... крутія, що завжди розв'язував найскладніші проблеми.

Докладно й зосереджено розпитавши про всі подробиці, пан меценас авторитетно заявив:

— На жаль, ви маєте лише один евентуальний вихід з цього надзвичайно заплутаного лябіринту! Зважаючи на вищесказане, в звіті мусите написати так: „в грудні місяці продано чотири пательні, а потім ще три пательні“. Іншої розв'язки сучасна наука не дає! — Впевнено закінчив Хитролисенко.

Пан директор Щипавка зідхнув з полегшенням, критично глянув на своїх „радників“, що приголомшені поразкою стояли за ним, щиро подякував панові меценасові за цінну пораду й радісно попрямував закінчувати річний звіт...

А може шановні читачі допоможуть п. Щипавці знайти правильне рішення цього завдання?!

Б. Дніприч.

РЕЦЕНЗІЇ:

Проф. П. Ковалів: Безособові речення на -но, -то, їх значення та норми вживання. Авґсбурґ, 1947.

В дуже ясній і прозорій формі з'ясовує автор функцію речень типу „листа написано", „козаченька вбито", розмежовуючи її від функції речень типу „лист написаний" і листа написали" та вказуючи на деякі граматичні й стилістичні труднощі, а також на спірні погляди на них наших мовознавців. Автор виступає, з одного боку, проти чужих духові української мови форм типу „мною було написано листа", але, з другого боку, заступає погляд, що українська літературна мова не може обмежуватись виключно формами народньої мови, тільки має — спіраючись на ній — творити й форми вислову, адекватні вищим формам думання освічених верств, тобто в даному випадкові пасивні конструкції типу „лист написаний братом", поруч народнього „брат написав листа".

Своєю невеличкою працею автор дуже стає в пригоді всім зацікавленим в культурі рідної мови, в першу чергу вчительству й робітникам пера. Побажано, щоб вийшла з друку ціла серія таких праць, присвячених пекучим питанням української синтакси. І. В. М.

Проф. П. Ковалів. Чистота і правильність української літературної мови. Накладом видавництва „Рідне слово". Мюнхен, 1947. Стр. 1 — 34.

Появилася друком нова праця проф. П. Ковалева, як наслідок спостережень автора над мовою преси і взагалі друкованого слова на еміґрації. Підкреслюючи той факт, що „ніщо не доходить так близько до широких мас нашого народу, як мова преси", автор закликає всіх наших письменників, вчених, публіцистів і журналістів систематично працювати над культурою мови, дбаючи про єдину літературну лексику і фразеологію. Треба уникати шкідливих впливів чужих мов, що порушують дух рідної мови, і власних локальних мовних різниць, а більше орієнтуватись на усталені вже в нашій літературній мові загальні норми і ті норми в галузі лексики і фразеології в щоденній видавничій практиці стало розвивати. Тільки таке поступовання допровадить до повної стабілізації розвою єдиної літературної мови, оцього показника єдности нашого народу.

Всі ці проблеми обговорює автор конкретно в таких восьми розділах: 1) перший розділ автор присвячує вступові; 2) в другому розділі автор спиняється над не вживанини в літературній мові словами, що практикуються в різних наших виданнях з шкідливими наслідками для розвою нашої літературної мови; 3) в третьому розділі автор вказує конкретно на слова, які вживаються в нас часто з невластивим до даного змісту значенням, через що викривляється зміст думки; 4) в четвертому розділі автор реєструє приклади слів, що вживаються у невідповідній формі під оглядом фонетичним і морфологічним; 5) в п'ятому розділі автор спиняється над мовними зворотами, в яких порушуються усталені в нашій літературній мові закони зв'язку слів; 6) шостий розділ присвячений найголовнішим прийменниковим зворотам; 7) сьомий — сполучниковим зворотам; 8) нарешті, восьмий розділ присвячений найголовнішим фразеологічним зворотам, властивим духові української мови.

Автор не тільки реєструє помилки у мові наших видань, але й разом з тим обговорює й наводить форми правильні, цитуючи часто українських клясиків письменства. В цій значній кількості мовних прикладів і міститься особлива вартість книжки. Книжка стає необхідним практичним порадником в руках кожного науковця, письменника, журналіста, вчителя і промовця.

Найцінніший в ній розділ останній, який подає фразеологічні звороти і ідіоми, що „в найбільшій мірі заховують у собі дух нашої мови", зберігаючи тим самим психологічно-філософічну її основу. Це тим більше важ-

ливо, що ми на чужині, і нашій мові загрожують надмірні, шкідливі впливи чужих мов. Нам потрібна висока мовна свідомість, свідомість особливих труднощів плекання рідної мови на чужині, і книжка проф. П. Ковалева багато в цім допоможе.

Василь Іващук.

Л. Зизаній. Лексисъ. 1596 — 1946. Перевидав Др. Ярослав Рудницький. 1946. Стр. 1 — 23. За виданням М. Возняка: Записки НТШ, 1911, т. СІІ.

Великою несподіванкою для нас є вихід у світ „Словника" Лаврентія Зизанія. Нам приємно бачити це видання, та ще й окремою відбиткою, не тільки тому, що саме тепер ми відзначаємо 350-річчя з дня виходу в світ першого видання цієї цікавої для історії української мови пам'ятки, але й тому, що навіть тут, в умовах важкого скитальського життя, наші українські вчені знаходять засоби до видання пам'яток.

Це треба завдячувати Проф. Др. Я. Рудницькому, що своєю дбайливістю зробив такий цінний подарунок нашому громадянству.

Книжечка може бути корисна студентам при вивченні старослав'янської мови та історії української мови. Видана фотодруком на доброму папері, вона справляє цілком пристійне враження.

П. К.

ЗМІСТ

стор.
ДО ЧИТАЧІВ 3
Гр. ДОМАШОВЕЦЬ. Мово перлино 3
П. КОЛІСНИЙ. Що таке мова? 4
П. КОВАЛІВ. Своє і чуже 5
І. ОГІЄНКО. Десять рідномовних заповідей для еміґранта 7
ПАНЬКО КОЛОС. Суперечка про апостроф 8
П. БОБИНСЬКИЙ. Милозвучність і правопис 10
В. ДЕРЖАВИН. Чи є в мові природні звуки? 14
В. ПЕТРІВ. Походження слів 16
П. ОКСАНЕНКО. Народня етимологія 18
З етимології географічних назв 19
П. РИМАРЕНКО. Мова в народніх прислів'ях 19
Контрольні запитання до читачів 20
ВЕСЕЛИЙ КУТОК:
Б. ДНІПРИЧ. Загадкова історія 22
Рецензії 24